

Jan Zawadka

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

METODA OCENY ATRAKCYJNOŚCI WIEJSKIEJ PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ

A METHOD OF ASSESSING THE ATTRACTIVENESS OF RURAL TOURIST SPACE

Słowa kluczowe: agroturystyka, przestrzeń turystyczna, ocena, atrakcyjność turystyczna, województwo lubelskie

Key words: agritourism, tourism area, assessment, tourist attractiveness, Lubelskie voivodship

Abstrakt. Celem badania było zaprezentowanie metody oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej. Metodę tę wykorzystano do oceny atrakcyjności turystycznej 12 gmin wiejskich Lubelszczyzny. Jako kryteria waloryzacji przyjęto: gęstość zaludnienia, udział łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych, udział lasów w powierzchni gminy, typ osadnictwa wiejskiego, odsetek mieszkańców mających pozytywny stosunek do turystów, udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni gminy, liczbę pomników przyrody w gminie oraz liczbę muzeów i zabytków. W celu dokonania oceny atrakcyjności turystycznej poszczególnych gmin wykorzystano dane Banku Danych Lokalnych GUS, literaturę specjalistyczną oraz wyniki badań empirycznych przeprowadzonych przez autora wśród przedstawicieli społeczności lokalnych waloryzowanych gmin.

Wstęp

Działalność agroturystyczna odbywa się w przestrzeni, którą można nazywać agroturystyczną. W wąskim sensie odnosi się ona do obszaru gospodarstwa rolnego świadczącego usługi agroturystyczne, jego zabudowań, naturalnego ukształtowania terenu oraz zmian będących wynikiem działalności właściciela. W szerokim sensie odnieść ją można nie tylko do bliższej i dalszej okolicy gospodarstwa, obejmując ukształtowanie powierzchni i architekturę okolicy (np. architekturę wsi), pejzaż wynikający z działalności produkcyjnej człowieka, ale także do czystości powietrza, wód, zapachów, natężenia hałasu [Sznajder, Przezbórska 2006].

Niektóre kraje czy regiony mają szczególne warunki do uprawiania turystyki i agroturystyki, natomiast w innych część ich terytorium pod tym względem nie jest zbyt atrakcyjna. Rodzi się więc potrzeba określania i oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej.

Material i metodyka badań

Celem opracowania jest zaprezentowanie metody służącej do oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej. Metodę tę wykorzystano do oceny atrakcyjności turystycznej 12 gmin wiejskich Lubelszczyzny¹: Adamów, Borzechów, Cyców, Horodło, Janów Podlaski, Janów Podlaski, Leśna Podlaska, Siennica Różana, Susiec, Ulan-Majorat, Wąwolnica, Wojciechów, Wola Uhruska.

W opracowaniu wykorzystano dane pozyskane z Banku Danych Regionalnych (obecnie Bank Danych Lokalnych) GUS oraz informacje prezentowane przez Heffnera [1999] w opracowaniu „Typologia gmin wiejskich w Polsce według jakości układów osadniczych”. Uwzględniono również wyniki własnych badań empirycznych przeprowadzonych w 2009 r. wśród 160 przedstawicieli społeczności lokalnych waloryzowanych gmin. Badanie własne przeprowadzono za pomocą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki wywiadu.

Atrakcyjność przestrzeni turystycznej badanych gmin

W syntetycznym ujęciu ocenę przestrzennych predyspozycji Polski do rozwoju agroturystyki reprezentuje opracowana przez Drzewieckiego [2001] metoda waloryzacji wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej. Ta kategoria teoretyczna nie jest w pełni równoznaczna z przydatnością terenu do rozwoju agroturystyki

¹ Autor ma świadomość, że Lubelszczyzna jako kraina historyczna nie jest tożsama pod względem położenia kartograficznego z obecnym województwem lubelskim. Pojęcia te w artykule stosowane są jednak zamiennie.

(m.in. nie uwzględnia stanu środowiska), jednak znacznie przybliża ocenę. W metodzie opracowanej przez tego badacza, kryteria dobrano w ten sposób, aby statystycznie odzwierciedlały czynniki ważne dla uprawiania turystyki wiejskiej. Przeprowadzić ją można na poziomie gmin, ponieważ istnieją dla nich odpowiednie wskaźniki statystyczne. Metoda waloryzacji uwzględnia następujące cechy:

- gęstość zaludnienia na 1 km² użytków rolnych,
- udział rolniczej gospodarki nieuspołecznionej w powierzchni użytków rolnych,
- udział łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych,
- udział lasów w powierzchni całkowitej gminy,
- udział wód w powierzchni całkowitej gminy,
- typ osadnictwa wiejskiego,
- udział osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych.

Gęstość zaludnienia wraz z udziałem osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych ilustrują intensywność urbanizacji i uprzemysłowienia oraz natężenie zanieczyszczeń i hałasów pochodzących ze źródeł lokalnych. Udział rolniczej gospodarki nieuspołecznionej określa pośrednio strukturę agrarną i potencjał agroturystyczny. Przewaga gospodarki nieuspołecznionej pozwala zachować urozmaicenie krajobrazu, zadrzewienia śródpolne, utrzymywanie nisk ekologicznych, a jednocześnie umożliwia korzystanie z bazy noclegowej w gospodarstwach rolnych. Wielkość udziałów łąk, pastwisk, lasów i wód określa poniekąd walory przyrodnicze wsi. Ze względu na typ osadnictwa za niekorzystne do rozwoju agroturystyki uznano gminy ze znacznie rozproszoną zabudową wiejską. Niewielki stopień rozproszenia urozmaica krajobraz, natomiast znaczne rozproszenie wywołuje wrażenie chaosu i dominacji form antropogenicznych nad naturalnymi. Ponadto, problem stanowi doprowadzenie do zagród sieci infrastrukturalnych i utrudnia mieszkańcom i wczasowiczom korzystanie z usług [Drzewiecki 2001]. Na potrzeby niniejszej waloryzacji do określenia typu osadnictwa posłużono się opracowaniem Heffnera [1999], przypisującym gminy do jednej z pięciu grup odzwierciedlających jakość struktury osadniczej. W ocenie jakości brano pod uwagę m.in.: rozproszenie zabudowy wsi, odległość ośrodka miejskiego, dostępność komunikacyjną i inwestycje budowlane. Gminy zaszeregowane do 1. i 2. grupy to obszary charakteryzujące się niekorzystnymi i skrajnie niekorzystnymi dla rozwoju gospodarczego warunkami struktury osadniczej. Natomiast gminy z grupy 5. i 4. to obszary o optymalnych i korzystnych cechach struktury osadniczej.

Warunkiem uznania danej gminy za teren atrakcyjny dla agroturystyki jest odpowiedni poziom cech. Drzewiecki przyjął, że gęstość zaludnienia na 1 km² użytków rolnych powinna być niższa niż 80 osób, udział gospodarstw indywidualnych powinien wynosić powyżej 60% powierzchni użytków rolnych, udział łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych przekraczać 30%, udział lasów w całkowitej powierzchni gminy wynosić powinien 30-60%, a udział wód – przynajmniej 5%. Odsetek osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych – poniżej 60% ogółu mieszkańców.

W analizach wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej sprzyjającej agroturystyce przeważnie przyjmuje się spełnienie minimum trzech z przedstawionych kryteriów. Gminy lub wsie spełniające mniej niż trzy kryteria z reguły nie odpowiadają warunkom rozwoju agroturystyki, chociaż mają pewne walory rekreacyjne [Sikora 1999].

W celu precyzyjniejszego określenia atrakcyjności badanych gmin metodę zaproponowaną przez Drzewieckiego zmodyfikowano i rozbudowano. W dalszych rozważaniach pominięto kryterium dotyczące udziału osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych. Dziś kryterium to można by było uznać za dyskusyjne ze względu na nacisk, jaki kładzie się na zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich i na poszukiwanie innych źródeł dochodu, aniżeli wyłącznie na rolnictwo. Zróżnicowana struktura źródeł dochodów na obszarach wiejskich jest więc zjawiskiem pożądanym. Odpowiednia wartość tego wskaźnika ma świadczyć o rolniczym charakterze gminy. Taki miały wszystkie z badanych jednostek terytorialnych. Pominięto również kryterium dotyczące udziału rolniczej gospodarki nieuspołecznionej. Powodem tego był fakt, iż w większości badanych gmin nie funkcjonowały rolnicze spółdzielnie produkcyjne, a w tych, w których istniały, udział gospodarstw tego typu nie przekraczał 1%.

Listę cech uwzględnionych w waloryzacji wzbogacono o wskaźnik obrazujący liczbę pomników przyrody oraz udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni gminy. Cechy te świadczą w dużej mierze o atrakcyjności przyrodniczej terenu. Kolejną modyfikacją było uwzględnienie liczby muzeów i zabytków w gminie, co świadczy o atrakcyjności kulturowej danej jednostki terytorialnej. Na potrzeby oceny przeprowadzono również badania wśród mieszkańców badanych gmin, których zapytano o stosunek do turystów. Badania te pozwoliły określić stosunek ludności miejscowej do odwiedzających, który jest istotnym elementem w ogólnej ocenie poszczególnych jednostek terytorialnych pod względem predyspozycji do rozwoju turystyki.

Cechy dla poszczególnych gmin uwzględnione w omawianej ocenie atrakcyjności turystycznej przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Waloryzacja przestrzeni turystycznej badanych gmin
 Table 1. The evaluation of tourist space in the surveyed counties

Gmina/ County	Cecha/Attribute							
	gęstość zaludnienia [os./1 km ² UR/ population density [persons per km ² AL]	udział łąk i pastwisk w pow. użytków rolnych/ meadow and pasture share in total agricultural land [%]	udział lasów [%]/ the forest share [%]	typ osadnictwa [skala ocen 1-5]/ settlement type [scale from 1 to 5]	udział mieszkańców mających pozytywny stosunek do turystów/ share of residents with a positive attitude towards tourists [%]	udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni gminy/share of legally protected area in the county total area [%]	liczba pomników przyrody w gminie/ number of natural monuments in the county	liczba muzeów/ zabytków/ number of museums or monuments
Adamów	79	19,3	42,3	4	62,5	7,2	4	2/6
Borzechów	66	3,7	11,6	4	65,0	8,6	1	-/7
Cyców	65	30,4	9,2	3	90,0	50,4	8	1/7
Horodło	59	16,5	21,1	3	62,5	70,4	7	-/12
Janów Podlaski	57	28,9	17,2	3	70,0	41,2	29	-/13
Leśna Podlaska	58	21,9	15,4	2	90,0	1,8	26	-/11
Siennica Różana	62	8,8	22,3	4	65,0	-	5	-/11
Susiec	99	11,2	55,7	4	70,0	48,8	7	-/7
Ulan-Majorat	67	21,0	10,6	2	90,0	-	-	-/3
Wąwolnica	104	10,1	14,7	3	62,5	47,3	12	1/9
Wojciechów	78	3,1	6,4	2	65,0	-	11	4/9
Wola Uhruska	60	37,9	39,5	2	70,0	50,7	13	1/10

Zródło: opracowanie własne na podstawie Badanie Danych Regionalnych GUS, Heffner 1999
 Source: own study based on Badanie Danych Regionalnych GUS, Heffner 1999

Z zaprezentowanych danych wynika, że kryterium dotyczącego gęstości zaludnienia nie spełniły dwie z badanych gmin – Wąwolnica i Susiec. Jednak w Adamowie i Wojciechowie wskaźnik ten zbliżał się do wartości krytycznej 80 os./km² UR.

Kryterium dotyczące powierzchni łąk i pastwisk spełniły jedynie dwie gminy – Wola Uhruska i Cyców. Warto zwrócić uwagę, że w kilku z badanych jednostek terytorialnych ich udział nie przekraczał 10%. Nieco lepiej wyglądała lesistość badanego terenu. Udział lasów w trzech gminach mieścił się w optymalnym przedziale 30-60%. W przypadku gminy Wojciechów i Cyców udział lasów w ogólnej powierzchni gminy nie przekraczał 10%.

Kryterium dotyczące wód powierzchniowych w badanych gminach nie zostało spełnione i z tego względu nie zostało uwzględnione w tabeli 1. Należy jednak zauważyć, że gminy Janów Podlaski, Wola Uhruska i Horodło położone są nad Bugiem, jednej z największych nieuregulowanych rzek w Europie. Sąsiedztwo tak znacznego ciekę wodnego stwarza poważne możliwości rozwoju niektórych form turystyki oraz korzystnie wpływa na atrakcyjność turystyczną danej jednostki terytorialnej.

W przypadku udziału mieszkańców² mających kontakt z turystami i przejawiających do nich pozytywny stosunek za wartość minimalną uznano 70% [Zawadka 2010]. W związku z czym uznano, że Janów Podlaski, Leśna Podlaska, Ulan-Majorat, Wola Uhruska, Susiec i Cyców spełniły to kryterium.

Pod względem udziału obszarów prawnie chronionych w powierzchni gminy w trzech spośród badanych gmin w ogóle nie stwierdzono tego typu obszarów (Ulan-Majorat, Siennica Różana, Wojciechów), a w kolejnych trzech (Leśna Podlaska, Adamów, Borzechów) ich udział nie przekraczał 10% powierzchni gminy, w związku z czym punkty za to kryterium nie zostały przyznane. Warto zwrócić uwagę, iż w Horodle obszary chronione to aż 70% powierzchni gminy. Liczba pomników przyrody jedynie w pięciu spośród badanych gmin przekroczyła 10. Były to: Janów Podlaski, Leśna Podlaska, Wola Uhruska, Wojciechów i Wąwolnica i to tym gminom przyznano punkty za to kryterium. Jedyną gminą, w której nie zanotowano żadnego pomnika przyrody był Borzechów.

² Zagadnienie dotyczące postaw mieszkańców badanych gmin względem agroturystyki, wiejskich kwaterydawców oraz turystów szerzej omówione zostało w opracowaniu [Sikorska-Wolak i Zawadka 2011]

Tabela 2. Badane gminy z uwzględnieniem warunków pozwalających uznać je za atrakcyjne dla rozwoju agroturystyki

Table 2. Studied communities, taking into account the conditions to qualify as attractive for tourism development

Gmina/County	Cecha/Attribute									
	gęstość zaludnienia/ population density	łąki/meadows	lasy/forest	typ osadnictwa/ settlement type	stosunek mieszkańców do turystów/ residents' attitudes towards tourists	obszary chronione/ protected areas	pomniki przyrody/nature monuments	muzea, zabytki/ museums or monuments	woda/water bodies	suma punktów/ total score
Wola Uhruska	+	+	+		+	+	+	+	+	8
Janów Podlaski	+				+	+	+	+	+	6
Cyców	+	+			+	+		+		5
Susiec			+	+	+	+		+		5
Adamów	+		+	+				+		4
Horodło	+					+		+	+	4
Leśna Podlaska	+				+		+	+		4
Wąwolnica				+		+	+	+		4
Siennica Różana	+			+				+		3
Wojciechów	+						+	+		3
Borzechów	+			+						2
Ulan-Majorat	+				+					2

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Pod względem liczby zabytków i muzeów najgorzej wypadły Borzechów i Ulan-Majorat – nie przyznano im punktów za to kryterium. W grupie tej powinien znaleźć się także Susiec, na terenie którego jest jedynie 7 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jednak na terenie tej gminy zanotowano aż 20 zabytków znajdujących się w ewidencji dóbr kultury. Warto zaznaczyć, że na terenie pięciu badanych gmin znajdują się również różnego rodzaju (także prywatne) muzea regionalne. W tabeli 2 zsumowano punkty za poszczególne kryteria warunkujące atrakcyjność agroturystyczną badanych jednostek terytorialnych.

Wola Uhruska uzyskała najlepszy wynik w waloryzacji. Poza typem osadnictwa spełniła wszystkie założone kryteria i uzyskała 8 punktów. Na drugim miejscu uplasował się Janów Podlaski, któremu przyznano 6 punktów. Słabą stroną okazał się tam typ osadnictwa, mały udział łąk i pastwisk oraz lasów. Na trzeciej pozycji uplasowały się dwie gminy: Cyców oraz Susiec. Gminami mającymi najmniejszą atrakcyjność turystyczną okazały się Ulan-Majorat i Borzechów, które zdobyły zaledwie po 2 punkty.

Zaproponowana przez autora metoda określania atrakcyjności turystycznej gmin wiejskich nie odzwierciedla całkowicie przydatności danej jednostki terytorialnej do rozwoju agroturystyki. Metoda ta nie uwzględnia bowiem m.in. aktywności mieszkańców i władz samorządowych gminy, działalności instytucji pozarządowych, a także obecności różnego rodzaju wydarzeń o charakterze kulturowym, oświatowym i turystycznym, jednak daje możliwość przybliżonej oceny atrakcyjności agroturystycznej danej gminy i jej predyspozycji do rozwoju tej formy turystyki.

Literatura

- Drzewiecki M.** 2001: Podstawy agroturystyki. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz, 103, 108.
- Heffner K.** 1999: Typologia gmin wiejskich w Polsce według jakości układów osadniczych. [W:] Typologia wiejskich obszarów problemowych (red. A. Rosner). PAN, Warszawa, 78.
- Sikora J.** 1999: Organizacja ruchu turystycznego na wsi. WSiP, Warszawa, 125.
- Sikorska-Wolak J., Zawadka J.** 2011: Postawy społeczności lokalnej wobec rozwoju turystyki wiejskiej. *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica*, 288(64).
- Sznajder M., Przezbórska L.** 2006: Agroturystyka. PWE, Warszawa, 56.
- Zawadka J.** 2010: Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie. Wyd. SGGW, Warszawa, 96.

Summary

The paper presents an application of a method of assessing the attractiveness of rural tourist space. The method was used to assess the tourist attractiveness of 12 rural counties of Lubelskie voivodship. The evaluation criteria were: population density, meadow and pasture share in agricultural land total, forest share in the county total area, rural settlement type, percentage of residents having a positive attitude towards tourists, share of legally protected areas, number of monuments of nature, and number of museums and cultural monuments. The data used to assess the county tourist attractiveness were obtained from the Local Data Bank, specialized literature and the author's research conducted among the county representatives.

Adres do korespondencji:

dr Jan Zawadka
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa
Zakład Turystyki i Rozwoju Wsi
ul. Nowoursynowska 166 b.6
02-787 Warszawa
tel. (22) 59 34 154
e-mail: jan_zawadka@sggw.pl